

УДК 657:005.334

Гончаренко О. М.

Київський національний торговельно-економічний університет

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто сутність управління ризиками підприємства. Визначено етапи управління ризиками та фактори, що створюють ризикову ситуацію на підприємстві. Досліджено напрямки обліково-аналітичного забезпечення в управлінні підприємницькими ризиками та запропоновані шляхи їх реалізації.

Ключові слова: ризики, управління підприємством, облік, аналіз, контроль.

Постановка проблеми. У будь-якій господарській діяльності завжди існує небезпека втрати (недоотримання) прибутку, яка витікає із специфіки тих чи інших господарських операцій. Невпевненість у ймовірному результаті, невизначеність цього результату діяльності є комерційним ризиком підприємства. Складовою частиною комерційних ризиків є фінансові ризики, які пов'язані з можливістю втрат певних грошових сум або їх недоотриманням.

З метою запобігання, оцінки та нейтралізації негативного впливу загроз і небезпек на результати фінансово-господарської діяльності підприємства необхідне якісне обліково-аналітичне забезпечення для управління цими процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці, досліджують проблеми управління ризиками в межах окремих підприємств. У своїх працях такі науковці, як Верченко П.І. [1], Івахненко С. [2], Кирейцев Г.Г. [3], Макаров В.Г. [4], Палій В.Ф. [5], Соколов Я.В. [6], Тесак О.В. [7], Шегда А.В. [8], розглядають сутність підприємницького ризику, методи управління ризиками, математичні моделі управління ризиками. Достатньо добре в наукових працях досліджено процес управління підприємницькими ризиками на етапах визначення контексту ризиків, виявлення і аналіз факторів ризиків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначаючи вагомий науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених, варто зауважити, що недостатня увага приділяється вивченню обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькими ризиками суб'єкта господарювання, що характеризує, яким чином підприємства використовують певні формалізовані процедури управління ризиками.

Мета статті полягає в дослідженні напрямків обліково-аналітичного забезпечення в управлінні підприємницькими ризиками та шляхів їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. В господарській діяльності підприємства стикаються з ризиковими ситуаціями, що вносять у підприємницьку діяльність додаткові елементи невизначеності, розширює зони виникнення ризикових ситуацій. Ризикову ситуацію можна розглядати як ситуацію відносної невизначеності, коли об'єктивно існує можливість оцінити ймовірність подій, що виникають у результаті спільної діяльності партнерів, впливу природного середовища на розвиток економіки, впровадження науково-технічних досягнень тощо. На підставі аналізу наукової літератури можна сформулювати основні риси, властиві ризиковій ситуації [9, с. 190]: невизначеність господарського середовища; можливість відхилення від поставленої мети; ймовірність отримання позитивного результату (прибутку); ймовірність настання несприятливих наслідків (втрат) за здійснення будь-яких дій в умовах невизначеності.

Виникнення ризикових ситуацій в діяльності підприємств пов'язане як з зовнішніми, так і з внутрішніми факторами (рис. 1).

Основним фактором є фінансова криза, що зумовила загострення усіх наявних економічних проблем і появу нових, що позначилося негативно на становищі багатьох підприємств та унеможливило використання старих підходів до розв'язання ризикових ситуацій.

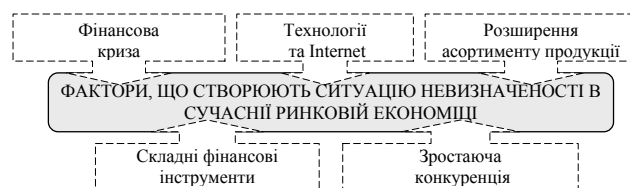

Рис. 1. Фактори впливу на ситуацію невизначеності в сучасній ринковій економіці

Наступним фактором впливу є швидкий розвиток електронної комерції, тому нові технології примушують підприємців протягом кількох місяців, а не років, брати на озброєння нові моделі управління компаніями;

Похідні фінансові інструменти – фактор, що спочатку створювався для полегшення управління ризиками, а в процесі стає джерелом нових ризиків.

Глобальна конкуренція – це боротьба за конкурентні переваги в умовах високого рівня монополізації та посилення сукупного впливу раніше ізольованих чинників. На тлі глобальної конкуренції, що зростає, виживання підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, стає дедалі складнішим і вимагає від нього управління ризиками на новому рівні.

Важливим фактором впливу виступає задоволення попиту споживачів, що зростає, підприємства змушені розширювати асортимент продукції, покращувати сервіс, а разом з тим вирішувати питання, пов'язані з цим процесом [10, с. 96].

Перелічені фактори стимулюють значні перебудови в економіці та створюють ризиковану атмосферу для бізнесу. Все це, безумовно, актуалізує проблему формування нової комплексної системи управління ризиками в діяльності підприємств.

Основна мета процесу управління ризиками за умови прийняття управлінських рішень – це збільшення ймовірності успішного функціонування підприємства в умовах невизначеності шляхом зниження ступеня дії ризиків до прийнятного рівня [10, с. 97].

Отже, управління ризиками підприємства – це система принципів та методів передбачення, запобігання, оцінки та нейтралізації негативного впливу загроз і небезпек на результати фінансово-господарської діяльності підприємства.

Розрізняють підприємницькі ризики, пов'язані з господарською діяльністю, ризики, пов'язані з особистістю підприємця, а також ризики, пов'язані з недостатністю інформації про стан зовнішнього середовища. Останній вид ризиків є найбільш важливим у сучасних умовах господарювання. Так, недостатність інформації про партнера, про оподаткування в країні зарубіжного партнера, про конкурентів може стати джерелом втрат для підприємця. Ризик, пов'язаний з особою підприємця, визначається тим, що всі підприємці володіють різними знаннями в галузі підприємства, різними навичками і досвідом ведення підприємницької діяльності, різними вимогами до рівня ризикованості окремих угод [9, с. 198].

На різних етапах прийняття управлінських рішень виникають ризики, які необхідно врахувати, оптимізувати їхній рівень. Так, на етапі визначення проблеми існують ризики неправильної ідентифікації, ресурсні та виробничо-господарські ризики, ризики невикористаних можливостей; на етапі аналізу проблеми та збирання інформації – інформаційний, методичний, майновий і маркетинговий ризики; на етапі вироблення альтернатив – ризик невикористаних можливостей, ризик інерції ризик креативності, логічності та послідовності; на етапі оптимізації – ризик неузгодженості альтернатив, ідентифікації та врахування існуючих обмежень, ризик раціональності та обґрунтованості; на етапі реалізації управлінського рішення – ризик опору з боку виконавців; ризик небезпечності реалізації рішення [11, с. 220]. Тому однією зі складових сучасної діяльності суб'єкта господарювання є оптимізація ризиків на основі управління ними, яка в ринкових умовах, для кожного підприємства є основним чинником підтримки та підвищення конкурентоспроможності. Управління підприємницьким ризиком – необхідна частина економічної роботи підприємства, оскільки в її рамках виявляються передумови для прийняття управлінських рішень. Головним завданням управління підприємницькими ризиками є встановлення оптимального рівня ризику на основі врахування чинників зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкта господарювання.

Теоретико-методологічними основами управління підприємницькими ризиками є:

- ризик слід розглядати не тільки у вигляді фінансових втрат або отримання прибутку в меншому розмірі, але за сприятливих умов виникає можливість отримати більш високий рівень прибутку, ніж планувався;

- поряд з об'єктивним підходом до вивчення підприємницького ризику розробляється суб'єктивний підхід, оскільки оцінка ризику і прийняття управлінського рішення цілком залежить від людини;

- ризик сприймається як сукупність факторів ризикових подій, що сприяють зниженню або підвищенню ефективності роботи підприємства (комерційної, економічної, соціальної, фінансової, виробничої, інвестиційної тощо);

- управління ризиком являє собою процес підготовки і реалізації підприємцем певних заходів, що мають за мету зниження можливості прийняття помилково: управлінських рішень або зменшення негативних наслідків щодо небажаного розвитку подій [9, с. 198].

Варто виділити також етапи управління підприємницькими ризиками (рис. 2).

На першому етапі формують портфель підприємницьких ризиків. Процес формування

портфеля ризиків підприємства передбачає: вивчення видів підприємницьких ризиків, що виникають у процесі організації виробництва продукції (робіт, послуг); вивчення видів підприємницьких ризиків, що виникають у процесі подальшої реалізації виробленої продукції (робіт, послуг); використання класифікації підприємницьких ризиків для прогнозування, планування, обліку; удосконалення схем, моделей, методів підприємницьких ризиків; організацію робіт з планування, обліку підприємницьких ризиків; організацію робіт з аналізу та прогнозування підприємницьких ризиків з використанням економіко-математичних методів.

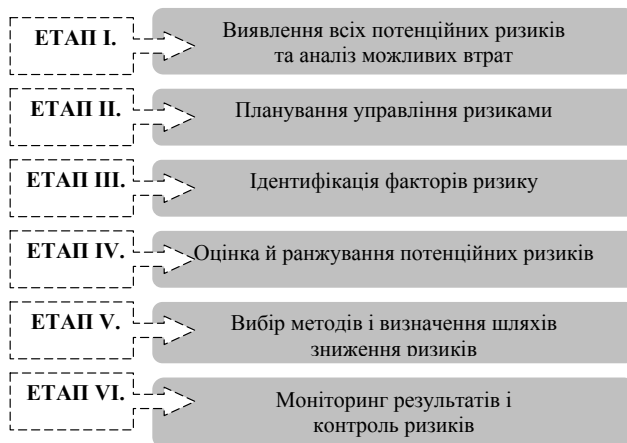

Рис. 2. Етапи управління підприємницькими ризиками

На етапі планування управління ризиками проводиться вибір підходів і планування діяльності з управління підприємницькими ризиками.

Ідентифікація факторів ризику на основі систематизації всіх відомих ризиків і за допомогою діагностики, яка передбачає виявлення та ідентифікацію зовнішніх та внутрішніх чинників ризику, що впливають на виникнення та загострення ризикової ситуації. Діагностика ризикової ситуації включає її детальний аналіз, розробку варіантів альтернативного прийняття управлінського рішення та оцінку кожної з альтернатив, вибір оптимального варіанта рішення. Вона дозволяє сформулювати портфель ризиків.

На четвертому етапі застосовують якісну і кількісну оцінки. Якісний аналіз ризиків і умов їхня виникнення здійснюють з метою визначення впливу на результати підприємницької діяльності. Кількісний аналіз ймовірності виникнення та впливу наслідків ризиків на результати підприємницької діяльності здійснюють на основі ймовірнісного аналізу, експертного аналізу ризиків, методу аналогів, імітаційних методів.

П'ятий етап – це планування реагування на ризики, тобто визначення програми заходів та методів послаблення негативних наслідків ризикових подій та використання можливих переваг. Програма з управління ризиками включає фактори ризику із зазначенням ступеня ризику, очікуваних втрат/вигод, заходів, бюджету, фінансування.

Останнім етапом є моніторинг результатів і контроль ризиків – моніторинг ризиків, визначення ризиків, що залишилися, своєчасне виявлення і заміна прийнятих неефективних заходів на більш ефективні в межах програми, застосування коригувальних впливів, оцінка ефективності дій з мінімізації ризиків.

Управління ризиками підприємств складається із сукупності взаємозалежних елементів – цілей, принципів, функцій, критеріїв, результатів, а також організаційно-правових, фінансово-економічних та інформаційно-методичних засобів, забезпечуваних органами державної влади та управління і керівниками та фахівцями підприємств. Вона полягає у зниженні ступеня ризику в невизначеній господарській ситуації за допомогою формування відповідних стратегії і тактики. Для управління ризиками необхідно мати чітку стратегію в будь-яких умовах.

Формування стратегії управління ризиком має відбуватися в режимі реального часу і враховувати такі принципи управління підприємницьким ризиком, як: усвідомленість ризику, порівнянність рівня прийнятих ризиків з рівнем прибутковості господарських операцій, порівнянність рівня прийнятих ризиків.

Основними функціями системи управління ризиками слід вважати облік, контроль, прогнозування і планування та аналіз ризиків.

Облік як елемент управління ризиками необхідний для підготовки об'єктивної інформації, аналіз якої створює передумови для прийняття управлінських рішень. Підготовка об'єктивної інформації передбачає формування банку даних на підставі збору та накопичення інформації про всі аналогічні ризикові ситуації, виявлення найважливіших складових внутрішнього ризику підприємства, аналіз співвідношення між статистичною інформацією та інформацією, яку використовує підприємство, отримання прогнозованої інформації та формування алгоритмів адаптації підприємства до ризикової ситуації.

Інформація бухгалтерського обліку – це самостійний ресурс бізнесу, без якого неможливе ефективне управління. Адже йому необхідна інформація про себе, своїх контрагентів і конкурентів. Однак проблема формування інформації в системі бухгалтерського обліку про виробничо-фінансову діяльність господарюючих суб'єктів в умовах невизначеності та властивих ринку ризиків, не дивлячись на її виняткову актуальність, в українській економічній літературі практично не розглядалась. Більше того, серед деяких економістів існує думка, що [12, с. 9]:

- Ризики не можуть бути об'єктом бухгалтерського обліку. І не потрібно розширювати ці об'єкти, змінювати теорію й обліковувати щось таке, що взагалі не можна облікувати.

- Між загальним ризиком менеджменту та ризиком, який можна врахувати в бухгалтерському обліку, є дуже велика відмінність. У бухгалтерському обліку знаходять своє відображення лише окремі їх аспекти – насамперед резерви.

Проте, проблема набагато складніша, вона пов'язана з уточненням поняття предмета бухгалтерського обліку в зв'язку з розвитком світової інформаційної економіки та її глобалізації на основі транснаціональних корпорацій, що приводить до зміни економічних відносин.

Та, очевидно, що ризиками необхідно управляти, мінімізуючи їх негативний вплив на кінцеві фінансові результати господарюючих суб'єктів. Тобто на ризики треба впливати. Для цього передусім треба знати їх природу, для пізнання чого, в свою чергу, потрібна інформація.

Функція контролю в системі управління підприємницькими ризиками дозволяє забезпечити порівняння фактичних результатів з очікуваними, оцінку ефективності процедур управління

ризиком, а також проведення заходів щодо коригування впливу підприємства на ризикову ситуацію.

Аналіз підприємницьких ризиків передуватиме прийняттю обґрунтованих раціональних управлінських рішень. Аналіз дозволяє визначити можливі види ризиків, причини і фактори, що впливають на рівень певного виду ризику, дати вартісну оцінку всіх можливих наслідків гіпотетичної реалізації виявлених ризиків і запропонувати заходи щодо мінімізації та/або компенсації цих наслідків, розрахувавши вартісну оцінку цих заходів, оцінити ефективність прийнятих рішень, тобто ефективність управління підприємством. У процесі аналізу підприємницьких ризиків з'являється можливість виявити і резерви їхнього зниження.

Координація підприємницьких ризиків виражається в прийнятті оперативних заходів щодо ліквідації необґрунтованих ризиків.

Центральне місце в управлінні підприємницькими ризиками підприємств займають аналіз і прогнозування непередбачених, але потенційно можливих втрат різних видів ресурсів, які виникають у процесі господарської діяльності внаслідок її відхилення; від розробленого плану.

Як показує практика, взаємодія ризиків у складних економічних системах може виявитися істотним фактором, який впливає на ефективність виробництва. Однак методичний апарат для управління ризиками на підприємствах з урахуванням їхньої взаємодії в наш час достатньою мірою, що не орацьовано. Інструментом вивчення взаємодії та комплексного впливу ризиків на діяльність підприємств виступає системний аналіз. Управління ризиками на підставі їхньої оцінки з використанням різних математичних методів дозволяє визначити ступінь їхнього негативного впливу на функціонування суб'єкта господарювання в цілому, робити прогнози розвитку підприємства. Інформація про прояв і ступінь впливу ризиків усуває невизначеність в правильності вибору механізмів управління ризиками, прийняття рішень, а також враховується під час розробки бізнес-планів розвитку підприємства.

Управління підприємницькими ризиками спрямоване на забезпечення адаптації діяльності підприємства до мінливих умов зовнішнього середовища шляхом прийняття гнучких, своєчасних управлінських рішень. Внаслідок цих рішень здійснюється перетворення внутрішнього середовища підприємства згідно нових умов та цілей діяльності підприємства, а прийняття оптимального управлінського рішення щодо оцінки конкретної ризикової ситуації сприятиме обмеженню підприємницького ризику в діяльності; підприємства і підвищуватиме ефективність його функціонування.

Висновки і пропозиції. Отже, ризик це важливий елемент в умовах ринкової економіки. Без урахування фактора ризику не можливо створити механізм функціонування підприємства на основі моделі без ризикового господарювання. Тому, важливим завданням керівників підприємства є можливість виявити причини виникнення невизначеностей, що є джерелами ризикових ситуацій і та знайти шляхи подолання випадків і протидій. А якісне обліково-аналітичне забезпечення управління ризиками дозволить в короткостроковій і довгостроковій перспективах управляти підприємницькими ризиками з метою їхньої мінімізації і оптимізації,

що дозволить підвищити ефективність роботи суб'єкта господарювання і зміцнить його позиції на ринку.

Виходячи з вищезазначеного, завданнями управління ризиками мають стати:

- визначення найбільш вразливих та найслабкіших місць фінансово-господарської діяльності підприємства;

- систематична комплексна діагностика ймовірності настання несприятливих подій;

- забезпечення мінімізації втрат при настанні несприятливих подій;

- вибір альтернативних варіантів управлінських рішень для забезпечення оптимального співвідношення між ризиком та дохідністю фінансових операцій.

Список літератури:

1. Верченко П.І. Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику (моделі та методи) / П.І. Верченко. – К., 2006. – 272 с.
2. Івахненко С. Сучасні інформаційні технології управління підприємством та бухгалтерія: проблеми і виклики / С. Івахненко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 4. – С. 52-58.
3. Кирейцев Г.Г. Глобалізація економіки й уніфікація методології бухгалтерського учета / Г.Г. Кирейцев. – Житомир, 2008. – 76 с.
4. Макаров В.Г. Теоретические основы бухгалтерского учета / В.Г. Макаров. – М., 1978. – 159 с.
5. Палий В.Ф. Теория бухгалтерского учета: современные проблемы / В.Ф. Палий. – М., 2007. – 88 с.
6. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М., 2000. – 495 с.
7. Тесак О.В. Види і суть ризиків, притаманних взаємовідносинам машинобудівного підприємства / О.В. Тесак // Вісник національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2009. – № 647. – С. 229-233.
8. Шегда А.В. Ризики в підприємстві: оцінювання та управління / А.В. Шегда, М.В. Голованенко. – К., 2008. – 271 с.
9. Шепеленко О.В. Управління підприємницькими ризиками суб'єкта господарювання / О.В. Шепеленко // Вісник ДонНУЕТ. – 2011. – № 4(52). – С. 189-198.
10. Зоїде Д.Р. Особливості нової парадигми ризик-менеджменту / Д.Р. Зоїде // Вісник ДонНУЕТ. – 2012. – № 3(55). – С. 94-99.
11. Подольчук Н.Ю. Планування економічних ризиків машинобудівних підприємств / Н.Ю. Подольчук // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8(122). – С. 219-229.
12. Зіновій Г. Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку / Г. Зіновій // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 7. – С. 8-13.

Гончаренко Е. Н.

Киевский национальный торгово-экономический университет

УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ В УПРАВЛЕНИИ РИСКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье рассмотрена сущность управления рисками предприятия. Определены этапы управления рисками и факторы, которые создают рисковую ситуацию на предприятии. Исследованы направления учетно-аналитического обеспечения в управлении предпринимательскими рисками, предложены пути их реализации.

Ключевые слова: риски, управление предприятием, учет, анализ, контроль.

Honcharenko O. M.

Kyiv National University of trade and Economics

REGISTRATION-ANALYTICAL PROVIDING IN MANAGEMENT RISKS OF ENTERPRISE

Summary

In the article the considered essence of management of enterprise risks. Certainly the stages of management risks and factors, that create risk situation on an enterprise. Investigational directions of the registration-analytical providing in a management enterprise risks and ways of their realization.

Key words: risks, management, account, analysis, control.